

محیط زیست و جوامع محلی

حوریه صباغیان

دانشجوی کارشناسی محیط زیست دانشگاه تهران

محیط زیست به حافظان محیط زیست تبدیل شوند. انسان‌ها خود بخشی از طبیعت هستند و با حفظ طبیعت، از این کار نفع می‌برد؛ زندگی سالم و امن انسان‌ها در گرو حفظ طبیعت است. نگاه حفاظتی در داخل سازمان محیط زیست کشور تاکنون نگاه حفاظتی صرف بوده است اما باید این نگاه به نگاهی مردمی تغییر پیدا کند که بتواند مشارکتی به نگهداری محیط زیست پرداخت.

محیط زیست چیست؟

محیط زیست به همه محیط‌هایی که در آن‌ها زندگی جریان دارد، گفته می‌شود. مجموعه‌ای از عوامل فیزیکی خارجی و موجودات زنده که با هم در کنش هستند محیط زیست را تشکیل می‌دهند و بر رشد و نمو و رفتار موجودات تأثیر می‌گذارند. محیط زیست عبارت ترکیبی از دانش‌های متفاوت در علم است که شامل مجموعه‌ای از عوامل زیستی و محیطی در قالب محیط زیست و غیر زیستی، فیزیکی، شیمیایی است که بر زندگی یک فرد یا گونه تأثیر می‌گذارد و از آن تأثیر می‌پذیرد. امروزه این تعریف غالباً به انسان و فعالیت‌های او مرتبط می‌شود و می‌توان محیط زیست را مجموعه‌ای از عوامل طبیعی کره زمین، همچون هوا، آب، اتمسفر، صخره، گیاهان و غیره، که انسان را احاطه می‌کنند خلاصه کرد (روانشادنی، ۱۳۹۲). تفاوت محیط زیست با طبیعت در این است که تعریف طبیعت شامل مجموعه عوامل طبیعی، زیستی و غیر زیستی می‌شود که منحصراً در نظر گرفته می‌شوند، در حالی که عبارت محیط زیست با توجه به برهم‌کنش‌های میان انسان و طبیعت و از دیدگاه بشر توصیف می‌شود. تأثیرات انسان بر محیط زیست:

انسان در طول حضور کوتاهش در طبیعت، به دنبال عملکرد سودجویانه و تا حدودی ناآگاهانه خود، جهان و موجودات آن را تحت فشار شدیدی قرار داد. امروزه کارشناسان و محققان بشر را به عنوان بزرگترین عامل تخریب و تغییر محیط زیست مطرح می‌نمایند و علت اصلی این اتهام را الگوی نادرست مصرف و سبک زندگی او می‌دانند (رحیمی، ۱۳۸۸). در واقع رابطه انسان و محیط زیست با روند تکاملی انسان و تکنولوژی‌های مورد استفاده او کاملاً تغییر کرده، در حالی که انسان در روزگاران گذشته و بخصوص انسان اولیه تحت تأثیر محیط

حفظ محیط زیست وظیفه تک تک مردم کشور، همه سازمان‌ها و نهادهای دولتی و غیر دولتی و همه‌ی کسانی است که در کشور زندگی می‌کنند. حفظ محیط زیست اتفاق نمی‌افتد مگر آنکه همه با هم دست به کار شوند و برای حفظ این امانت تلاش کنند. برای اینکه این امر اتفاق بیفتد، لازم است که مردم نسبت به آنچه که امروز انجام می‌دهند، واقف شوند و در واقع در بسیاری از موارد از تهدیدکنندگان

کره زمین با قدمتی در حدود پنج میلیارد سال بعد از انفجار عظیمی که در عالم خلقت به وقوع پیوست مانند یک کره آتشین پدیدار شد (گلکار، ۱۳۸۲). بیش از یک میلیارد سال طول کشید تا با سرد شدن گازهای برخاسته در دل این کره خاکی، نشانه‌های حیات نمودار گردد و با به‌وجود آمدن اولین گونه‌های تک سلولی زندگی در آن جریان یافت. به تدریج در گذر زمان انواع متنوع گیاهان، حشرات، سخت پوستان، ماهی‌ها، خزندگان، پرندگان و غیره در زیستگاه‌های مختلف پراکنده شدند و این تنوع در کنار تعادلی که در این گونه‌ها در شرایط زیستی خود به وجود آوردند، دامان فراخ طبیعت را به محیطی مطمئن برای حیات بدل کرد؛ انسان‌ها که در ابتدا همپا با دیگر گونه‌ها در جهت توازن در طبیعت گام برمی‌داشتند و سالیان سال در گروه‌های کوچک کوچ‌نشین، با گردآوری خوراک و شکار امرار معاش می‌نمودند، به ناگاه همچون دایناسورها داعیه‌ی برتری بر طبیعت آن‌ها را مجاب کرد تا برای رسیدن به آسایش، جهان را مسخر خود سازند و هر آنچه مطلوب طبع است انجام دهند و با توسعه‌ی ابزار و امکانات زیستی که در جهت رفاه هر چه بیشتر انجام می‌گرفت، خود را به حاکم جهان تبدیل نمایند (Le-، 1996). فعالیت‌های تمدن بشر از همان دوران، تأثیرات سوئی را به محیط زیست تحمیل کرده است بنابراین باید از این امکان جلوگیری کرد که صدمه به محیط زیستی که بشر، بقا و حیات خود را مرهون آن است، به نقطه‌ای برسد که جای جبرانی وجود نداشته باشد. بدون تردید در دنیای کنونی بشر بیش از هر زمان دیگر به اهمیت محیط زیست پی‌برده و به دنبال حفاظت و نگهداری از آن می‌باشد (جمالی و خسروی، ۱۳۹۵) لذا جهت دستیابی به این مهم، مشارکت جوامع مختلف از جمله جوامع محلی امری اجتناب ناپذیر است.

پیرامون خود بود، امروزه این انسان است که محیط را تحت تاثیر رفتارها و کردارهای خود قرار داده است (جمالی و خسروی، ۱۳۹۵).

نقش جوامع محلی در حفاظت از محیط زیست

محیط زیست موهبت رایگان ارزشمندی است که خداوند به انسانی که امروزه با بی توجهی از آن بهره‌مند می‌شود ارزانی داشته است، با توجه به اینکه مصرف صحیح و دور از اسراف و حفاظت از محیط زیست نه تنها به عنوان وظیفه یک مسلمان بلکه به عنوان وظیفه انسانی مطرح است، با توجه به اینکه هر فردی در جامعه در بسیاری از مواقع بطور مستقیم یا غیر مستقیم با محیط زیست در ارتباط است آموزش به افراد در جهت استفاده صحیح از محیط زیست و آسیب نرساندن به آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (شهریاری، ۱۳۸۹). از طرفی حق زندگی در محیط زیست سالم حفاظت بیشتر از محیط زیست را طلب می‌کند اصل حفاظت از محیط زیست که در اعلامیه ۱۹۷۲ استکهلم مطرح شد به عنوان یکی از اصول اساسی حقوق بشر تلقی می‌گردد که در اصل اول اعلامیه استکهلم مورد تاکید قرار می‌گیرد. طبق این اصول مردم حق دارند و باید اطلاعات زیست محیطی و توسعه که در اختیار مقامات دولتی است در اختیار داشته باشند، این اطلاعات شامل داده‌ها و فعالیت‌هایی است که احتمال دارد تاثیر مهمی بر محیط زیست بگذارد و همین اطلاعات مربوط به حفاظت محیط زیست باید در دسترس مردم قرار گیرد (گل محمدی، ۱۳۸۸).

حفظ محیط زیست بدون مشارکت همگانی مردم و بخش خصوصی امکان‌پذیر نمی‌باشد. مشارکت اجتماعی یک داد و ستد اجتماعی دو سویه میان مردم است و با قبولانیدن اندیشه‌های مسوولان بالادست تفاوت دارد و زمانی محقق می‌گردد که بی تفاوتی و بی‌مسئولیتی جایش را به احساس و ایستگی، هم‌سرنوشتی و مسئولیت بدهد. بررسی‌های روان‌شناختی نشان می‌دهند هرگاه افراد فرصت بیان اندیشه‌های خود را بیابند و در تصمیمی که بر سرنوشت آنان اثر میگذارد شریک شوند، نواقرینی و آفرینندگی بیشتر از خود نشان می‌دهند و مسئولیت بیشتری را می‌پذیرند. مشارکت اعضا اجتماع در حفاظت محیط زیست به دلیل تفاوت در شخصیت و تفکر به طرق مختلف انجام می‌گیرد و موجب اقداماتی مانند کاهش مصرف و بهینه‌سازی، تفکیک مواد زائد، کنترل آلاینده‌های واحدهای صنعتی، خانگی و غیره می‌شوند.

اطلاع‌رسانی و آموزش مبانی محیط زیست به گروه‌های هدف و فرهنگ‌سازی حفاظت از محیط زیست برای اقشار مختلف جامعه و حساس نمودن

افکار عمومی در مقابل این جفای انسان به طبیعت یکی از کارآمدترین روش‌ها برای پیشگیری است. تغییر نگرش و سبک زندگی و تغییر رفتار ما با محیط زیست نیز می‌تواند از روند تخریب روزافزون محیط زیست بکاهد (ناصری، ۱۳۹۲)

نتیجه گیری

مردمی که در روستاها یا در اطراف مناطق حفاظت شده زندگی میکنند معمولاً از لحاظ گذراندن معیشت به طبیعت، زمین و آب آن وابسته هستند. برای آنان وجود یک خاک حاصلخیز یا یک مرتع مناسب یا آب سالم ضروری است. در این صورت بیش از هر کس دیگر، به واسطه معیشت خود، با طبیعت ارتباط نزدیک دارد؛ از همین رو بیشتر از هر کس دیگر در جهت حفظ آن کوشا خواهند بود.

ما حاصل آموخته‌ها در ارتباط با مشارکت مردمی در مدیریت مناطق نشان می‌دهد مردم نقش مهمی در حفظ محیط زیست دارند، زیرا:

- ۱- حفظ طبیعت یک وظیفه دینی است
- ۲- حفظ طبیعت یک وظیفه قانونی و عمومی است
- ۳- مردم در جوامع محلی با طبیعت ارتباط نزدیک دارند
- ۴- حفاظت مردمی کم هزینه تر است
- ۵- مردم در حفاظت از محیط زیست شرکت می‌کنند زیرا نسل‌های آینده به این طبیعت نیاز دارند

منابع:

۱. رحیمی، علی، (۱۳۸۸)، انسان، توسعه، محیط زیست، کتاب ماه علوم اجتماعی، شماره ۲۰
۲. لنسکی، هارده، لنسکی جین، ۱۳۷۴، سیر جوامع بشری، نشر نی
۳. گلکار، محمد، (۱۳۸۲)، توسعه پایدار و محیط زیست در ایران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران
۴. شهریاری، آیدا و ابوحوزه، امیر، (۱۳۸۹)، راهکارهای جلب مشارکت مردمی برای حفاظت از محیط زیست، چهارمین همایش تخصصی مهندسی محیط زیست
۵. ساره گل محمدی و یوسفی، آرش، (۱۳۸۸)، نقش و مشارکت سازمان‌های مردم نهاد در توسعه حقوق محیط زیست، فصل‌نامه علمی-ترویجی-نشریه داخلی انجمن حفظ محیط زیست کوهستان
۶. ناصری، هادی، (۱۳۹۲)، نقش شهروندان در حفاظت از محیط زیست، روزنامه دنیای اقتصاد، شماره ۲۰۳۷
۷. طواف زاده، نسیم، (۱۳۸۸)، توانمندسازی جامعه محلی راه نجات محیط‌زیست ایران، همایش ملی انسان محیط زیست و توسعه پایدار
۸. روانشاد، دنیا، مهدی، (۱۳۹۲)، کتاب مرجع مدیریت ایمنی در پروژه‌های عمرانی، انتشارات سیما دانش
۹. جمالی، نسیم؛ خسروی پور، بهمن، ۱۳۹۵، نقش جوامع محلی در راستای دستیابی به توسعه پایدار، دومین همایش ملی مکانیزاسیون و فناوری‌های نوین در کشاورزی.